

Karjalaisten naisten esikristillinen nimistö

Nykyinen karjalaisten käytössä oleva naisten etunimisysteemi on vuosisataisen prosessin tulos. Tutkimuksia, jotka valaisisivat tämän systeemin kehitystä ja muodostumisprosessia, ei toistaiseksi ole. Kristillistä nimistöä koskevia havain- toja ja laajalle levinneiden naisten nimi- varianttien listoja on nähtävissä muiden muassa Samuli Paulaharjun (1924), Viljo Nissilän (1976), Pertti Virtarannan (1972, 1992) ja Denis Kuzminin (2016, 2017) tut- kimuksissa, mutta karjalankielinen esi- kristillinen naisten nimistö on jäänyt tois- taiseksi täysin tutkimatta.

Ensimmäiset kirjalliset tiedot karja- laisten kristillisestä kasteesta ovat vuo- delta 1227, jolloin Jaroslav Vsevolodin- poika käski kastamaan karjalaisia. Juuri tuosta ajasta lähtien voidaan puhua uuden uskonnon ja kristillisten nimien asteittai- sesta tulosta Karjalaan. Noin 800 vuoden kuluessa karjalaiset ovat omaksuneet suu- ren määrän kristillisiä nimiä. Niistä on erilaisin konsonantti- ja vokaalimuutok- sin muotoutunut karjalan kielessä useita hypokorismeja eli kansanomaisia nimi- variantteja. Näitä hypokorismeja havain- nollistavat asetelmat 1–2 (seur. sivulla).

Esikristilliset nimet asiakirjoissa

Ennen kristinuskon tuloa Karjalaan rautakautisilla karjalaisilla oli käytös- sään omaperäinen esikristillinen nimi- systeemi, ja uuden nimisysteemin juur- tuminen karjalan kieleen olikin pitkä prosessi. Toisaalta ainakin varhaisim-

mat väestöluettelot 1500-luvulta kielivät, että jo tuolloin suurin osa miehistä kan- toi kristillisiä etunimiä. Voi kuitenkin ha- vaita, että miesten esikristillisiä nimiä, sekä omaperäisiä että muinaisvenäläi- siä, oli käytössä karjalaisten keskuudessa vielä 1600-luvun ensimmäisellä puolis- kolla.¹ Tästä esimerkkejä ovat vuonna 1618 Suojärven pogostan Hyrsylässä *Jaakko Repänpoika* (**Revon-*) *Putto*, vuonna 1629 Tiuralan pogostan Lauroilassa *Ti- moska Migriläinen* ja hänen lapsenlap- sensensa *Pervo* (ven. *Первоу* 'ensimmäinen') (IK 1993: 356, 364), vuonna 1631 Sortava- lan pogostan Nukuttalahdessa *Posko Of- fanasioff* (IK 1987: 557) = *Posnik Ofonasief* (1618; IK 1987: 331), vuonna 1637 Sortava- lan Madialassa *Ahti Ivanof* (IK 1991: 375), Pälkijärven pogostan Illialassa *Martyn Nyrick*² *Kurkojev* (IK 1991: 305, 676) ja

1. Vrt. karjalaiset kauppiaat Oulun satamas- sa vuonna 1553: *Ignatta Sixtuksenpoika*, *Nousia Riionpoika*, *Musta*, *Vaseli Ihanpoika* (Nevalainen 2016: 15); *Fedko Vaskov syn Igameleva* (ven. syn 'poika') (1500, Kurkijoki), *Ivaško Novzujev* (1500, Sortavala), *Ignat Hyuetin* (1554, Uukuniemi) (Nissi- lä 1975: 124–125, 127); 1600-luku: *Iwanko Uskaloff*, *Clementi Ihanuxen*, *Griska Ihalembin*, *Ondruska Ihandioff*, *Semenko Ihaleij*, *Iliuska Leinoin*, *Iwana Mändoinen* (1629, Korelan ujesti; IK 1993: 373), *Jacuska Parandaioff* (1631, Korelan ujesti; IK 1987: 484, 488, 505, 551); *Äwärka Neuwoief* (1637, Kirk- ko-Leppälaksi; IK 1991: 300), *Simana Toiwiainen* (1629, Korelan ujesti; IK 1993: 372), *Hodari Walli- tuinen* (1629, Korelan ujesti; IK 1993: 376), *Petruska Wihottin* (1638, Suistamo; Nissilä 1975: 124), *Issaka Wiliakain* (1618, Korelan ujesti; IK 1987: 347, 354).

2. Vrt. Kalevalassa mainittu metsän haltija *Nyyrikki Tapionpoika* ja vuonna 1637 karjalainen *Dimitrejko Nyrakof* (IK 1991: 300).

Asetelma 1.**Maria-nimen hypokorismit karjalan kielessä.**

<i>Maarie</i>	<i>Maija</i>	<i>Maikki</i>	<i>Maču</i>	<i>Maka</i>	<i>Maki</i>
<i>Man'a</i>	<i>Man'ka</i>	<i>Man'ke</i>	<i>Man'n'i</i>	<i>Man'oi</i>	<i>Man'u</i>
<i>Man'ukka</i>	<i>Man'ukki</i>	<i>Manu</i>	<i>Mar'a</i>	<i>Mar'aša</i>	<i>Maraša</i>
<i>Mard'a</i>	<i>Mar'o</i>	<i>Mar'u</i>	<i>Mari</i>	<i>Maria</i>	<i>Marija</i>
<i>Marie</i>	<i>Marikka</i>	<i>Marikko</i>	<i>Marina</i>	<i>Mariška</i>	<i>Marja</i>
<i>Marju</i>	<i>Marjuška</i>	<i>Maru</i>	<i>*Mas'a</i>	<i>Maša</i>	<i>Maška</i>
<i>Mašoi</i>	<i>Massa</i>	<i>Mašši</i>	<i>Mašukki</i>	<i>Mjarjuška</i> ³	<i>Muarjuška</i>
<i>Muari</i>	<i>Muarie</i>	<i>Muarii</i>	<i>Muarja</i>	<i>Muarjo</i>	<i>Muarjoi</i>
<i>Muarju</i>	<i>Muard'a</i>	<i>Muaša</i>	<i>Muaški</i>	<i>Muuročka</i>	<i>Määria</i> ⁴

Asetelma 2.**Kristillisten naisten nimien eräät karjalankieliset hypokorismit.**

<i>Арпи – Анфиса</i>	<i>Апčuri – Анна</i>	<i>Аиввиуса – Августа</i>	<i>Čikki – Синклетика</i>
<i>Čokoi – Фёкла</i>	<i>Čolgana – Ольга</i>	<i>Čolo – Соломанида</i>	<i>*Čekuša – Фёкла</i>
<i>D'ougoi – Евгения</i>	<i>D'oukko – Евдокия</i>	<i>Feuri – Хавронья</i>	<i>Fiijo – София</i>
<i>Gluašši – Клавдия</i>	<i>*Hekka – Федора</i>	<i>Нерени – Фетинья</i>	<i>Hiekla – Фёкла</i>
<i>Норо – Хавронья</i>	<i>Ното – Федора</i>	<i>Jeliita – Елизавета</i>	<i>*Jeuho – Евгения</i>
<i>Joutokei – Евдокея</i>	<i>Klakko – Клавдия</i>	<i>Klaučči – Клавдия</i>	<i>Kretu – Крестина</i>
<i>Kripa – Агриппина</i>	<i>Лууци – Лидия</i>	<i>Mabi – Марфа</i>	<i>Маččuri – Матрена</i>
<i>Magri – Мавра</i>	<i>Marčči – Марфа</i>	<i>Maršakka – Марфа</i>	<i>Miila – Людмила</i>
<i>Muarra – Марфа</i>	<i>Наčči – Наталья</i>	<i>Nadin(u) – Надежда</i>	<i>Nadžoi – Надежда</i>
<i>Nari – Настасья</i>	<i>Niija – Агния</i>	<i>*Ohniša – Афанасия</i>	<i>Oiti – Евдокия</i>

3. Leningradin alueen Konnun livviläismurteessa sekä Tverin alueen Vessin varsinaiskarjalaisessa murteessa *ua*-diftongin alkukomponenttina esiintyy takavokaali *j* (*ua* → *ja*). Äänne vastaa viron puolisupeata illabiaalista keskivokaalia *õ*:tä. Vrt. *mja* (**mua*), *mjamo* (**muamo*), *tjatto* (**tuatto*), *kjalja* (**kualua*), *litria* (partitiivi **litrua*).

4. Paatenen murteessa diftongi *oa* kehittyi pitkäksi vokaaliksi (**oa* > *oo*); vrt. *ääldo* (**oaldo*), *sään* (**soan*) jne. Virtaranta on käyttänyt pitkän vokaalin merkitsemiseen *ää*-sekvenssiä. Sen pohjana on ruotsinkielinen kirjain *å*, joka äännetään samaan tapaan kuin *o* Paatenen murteessa. Nykyisestä asusta voidaan kuitenkin päätellä, että sa-

1650-luvulla Liperin⁵ pogostan Taipaleessa *Malafej Ihalempiof Kärkkänen* (Saloheimo 2010: 200).

nassa oli käytössä alun perin diftongi **oa*, mutta historiallisesti siinä on ollut pitkä *aa*.

5. Näyttää siltä, että myös Liperi-paikannimen pohjana on karjalainen esikristillinen nimi, vrt. karjalainen *Liperä Muliakof* (1618, Suojärven pogosta; IK 1987: 363); karj. *libero* 'pieni kala', *liberö* 'liehakoiva ihminen' (KKS), suku *Liberi* (ven. *Libertsov*) (Kuoččila, Aunuksen Karjala).

Naisten nimiä esiintyy tuon ajan asiakirjoissa vain vähän,⁶ ja kaikki niissä olevat naisten nimet ovat jo kristillisiä. On kuitenkin yksi poikkeus: vuonna 1637 Kurkijoen pogostan Saviojan kylässä mainitaan *Maima*⁷ *Ulasies Ānckia* (eli *Vlas*-nimisen miehen leski nimeltä *Maima*; IK 1991: 86), jonka nimi todennäköisesti on esikristillinen (vrt. karj. *maima* 'kalanpoikanen; pikkukala' → *pienikasvuinen, pieni). Myös Karjalan ja sen naapuruston venäjänkielisillä alueilla esiintyy tuona aikana vain kristillisperäisiä naisten nimiä. Muualla Venäjällä sen sijaan tavataan naisten esikristillisiä nimiä toisinaan vielä 1600-luvulla, mitä havainnollistavat esimerkiksi vuodelta 1624 leski *Seljanka* (< miehen nimestä *Seljanin*, *Seljata* 'maanviljelijä, talonpoika') ja leski *Smirenka* ('hurskas, nöyrä') (RGADA 1624: 439 ob.–440) sekä vuodelta 1637 *Pavel Potrakejev* ja hänen vaimonsa *Dosada* ('harmi'). Asiakirjassa mainitaan, että *Dosadalla* on myös "rukousnimi" eli kristillinen etunimi *Matrjona*. (DG 1637: 2.) Tutkijoiden käytössä on myös ainutlaatuinen asiakirja nimeltä "Bežecin ylängön karjalaisluettelo vuosilta 1650–51" (ks. Saloheimo 1992), joka kertoo noin 1200 karjalaisperheen vaiheista nykyisen Tverin alueen koillisosassa. Luettelossa on mainittu 1218 naispuolista henkilöä; joukossa on sekä naisia että tyttöjä. Tämä luettelo viittaa siihen, että mahdollisia venäläisperäisiä esikristillisiä nimiä käytettiin tuona aikana myös karjalaisnaisten keskuudessa. Tästä kertovat seuraavat nimiesimerkit:

6. Naisten nimet alkoivat ilmestyä Venäjällä säännöllisesti asiakirjoihin vasta kolmannen väestönlaskennan aikana eli 1760-luvun alussa. Tästä syystä naisten nimiä koskevia tietoja on varsin niukasti edellisten henkikirjoitusten ajalta. Naisista vain lesket esiintyvät asiakirjoissa, sillä leskeys antoi oikeuden olla juridisesti perheen pää ja hoitaa tämän velvollisuuksia.

7. Vrt. talonnimi *Maimankodi* ja suvun nimi *Maima* ja virallinen sukunimi *Mal'kov* (*Мальков*) (Tekáčula, Aunuksen Karjala).

Durka, *Goriska*, *Kozjutka*, *Maresänka*, *Nasonilka*, *Onositsa*, *Salanko*, *Solwenko* ja *Ijelgija*. (Saloheimo 1992.) Ei voi toki sulkea pois sitäkään mahdollisuutta, että joidenkin nimien takana on jokin kristillinen nimi, vaikka en ole löytänyt toistaiseksi niille vastaavia venäjänkielisiä kantamuotoja.

Kansanrunous ja esikristilliset nimet

Omaperäisiä esikristillisiä naisten nimiä ei esiinny Karjalan 1500- ja 1600-luvun asiakirjoissa edes venäläistyneessä muodossa. On kuitenkin tiedossa, että itämerensuomalaisen esikristillisen naisten nimistön päälähde on kansanrunous, muun muassa kalevalamittaiset runot, joista ovat peräisin *Aino*, *Andamoine*, *Hermandone*, *Kapo*, *Kave*, *Kodžoi*, *Lokka*⁸, *Piltti*, *Rauni*, *Pal'loi* (*Pal'loni*), *Annikki*, *Mimerkki*, *Mielikki*, *Slavnikki*, *Tuulikki*, *Tuuvikki*, *Tyynikki*, *Tyytikki*, *Vuohikki*, *Hongatar*, *Kujotar*, *Kuutar*, *Lohetar*, *Loviatar* (*Loviotar*), *Margatar*, *Ošmotar*, *Päivätär* jne. (KEP 1950; SKVR). Verrattuna esikristillisiin miesten nimiin, joiden jälkiä on paitsi asiakirjoissa myös sukunimistössä, edellä mainitut naisten nimet ovat ainakin asiakirjojen perusteella täysin tuntemattomia. Kansanrunouden lisäksi on kuitenkin tarjolla eräs tärkeä lähde, josta voi ammentaa tietoja omaperäisistä naisten nimistä. Täyttä varmuutta ei tietenkään ole, mutta oman käsitykseni mukaan keskiaikaisia esikristillisiä nimiä on löydetävissä kotieläinten nimistä ja erityisesti *kki*-loppuisissa lehmännimistä (vrt. *Aspelin* 1886: 3; *Forsman* 1891: 190–192). Edellä esitetyt esimerkit kansanrunoudesta todistavat, että sama johdin esiin-

8. Setälän mukaan Ilmarisen äidin nimi *Lokka* voisi palautua skandinaaviseen *Loke*-nimeen (Turunen 1979: 185). Toisaalta nimi esiintyy usein *Kajavaini*-nimen rinnalla (vrt. karj. *kajava* 'lokki'). Huom. myös *Läckki Jakofef* (1618, Lapinlahti, Kurkijoen pogosta; IK 1987: 311).

tyy usein myös kansanrunoudessa tavattavissa naisten nimissä.

Lehmännimistö karjalaisten asuma-alueilla

Valmistellessani esitelmää karjalankielisistä lehmännimistä huomasin, että nautakarjan nimissä ilmenee osittain samoja kantoja kuin kansanrunoudessa esiintyvissä esikristillisessä naisten nimistössä. Entuudestaan jo tiedetään, että kristillisiä naisten nimiä käytetään sekä Karjalassa että Suomessa usein lehmien nimissä – tietoja tästä on jo 1700-luvulta (Ojansuu 1912: 34). Täten voidaan varovaisesti päätellä, että sama on voinut päteä aiempaan nimistöön. Etunimistössä on 1400-luvulla saattanut tapahtua syvälinen murros. Todennäköisesti se oli sidoksissa uuden muodikkaan kristillisen etunimisysteemin laajaan käyttöönottoon itämerensuomalaisilla alueilla; entinen naistennimisysteemi ei kadonnut jäljettömiin vaan siirtyi toiseen tarkoitukseen. Olen siis sitä mieltä, että monen Karjalassa käytetyn lehmännimen takana on esikristillinen naisennimi. Vielä enemmän muinaisia nimiä voi löytyä Suomesta, todennäköisesti Virostakin. Karjalassa venäjän kielen ja naapurikansan vaikutus on jo pitkään ollut vahva kaikkialla – erityisesti eteläisessä Karjalassa. Se heijastuu muun muassa lehmännimistöön. Toisin sanoen nykyään livviläis-, lyydiläis- ja erityisesti varsinaiskarjalaisissa murteissa Tytär-Karjalassa (Leningradin ja Tverin alue) omaperäisiä lehmännimiä esiintyy vain harvoin, ja niiden tilalle ovat tulleet lainanimet venäjistä: *Belka*, *Bel'ka*, *Pel'a* 'valkoinen'; *Rižuha* 'punaruskea'; *Pestruha* 'kirjo'; *Buura*, *Buuroi*, *Buurikki* 'tummanruskea'; *Krasotka* 'kaunikki'⁹; *Zor'ka*¹⁰

9. Vrt. *Kavnoef Mark* (**Kauno*; IK 1991: 725), huom. myös karjalainen lehmännimi *Kaunoi*, *Kaunikki*.

10. Vrt. Karjalan venäjänkielisisä saduis-

'rusko' eli 'aamuruskon aikana syntynyt'; *Nočka* 'yön aikana syntynyt', *Marta* 'maaliskuussa syntynyt' sekä *Dun'a*, *Daška*, *Lukoi*, *Lukerju*, *Sil'va* ja *Maška*, joiden pohjana ovat naisten nimet *Jevdokija*, *Darja*, *Lukerja*, *Silvija* ja *Marija*. 1900-luvulla kukaan ei kerännyt Karjalassa johdonmukaisesti eläinten nimiä, vaikka osa nimistä löytyy esimerkiksi *Karjalan kielen sanakirjasta* (KKS). Tällä vuosikymmenellä lehmännimistöä on tutkinut Henna Massinen (2016), joka on esitellyt tuloksiaan Nimistöntutkimuksen päivillä pitämässään esitelmässä. Suurin osa hänen eteläisestä Karjalasta peräisin olevasta nimikokoelmastaan, joka on osin hänen itse keräämänsä, on venäläistä perua.

Kansanrunous, asiakirja-aineisto ja lehmännimet

Suurin osa omaperäistä lehmien nimistöä on karjalan kielestä jo kadonnut jäljettömiin, ja myös tiedot muista mahdollisista esikristillisistä naisten nimistä ovat hävinneet. Osittain samoja nautakarjan nimiä kuin Karjalassa tavataan myös Suomen puolella, ja voidaan ainakin olettaa, että suomenkielisessä lehmännimistössä piileskelee mahdollisesti yhteisiä suomalais-karjalaisia ja ylipäätään itämerensuomalaisia naistennimiä, jotka ovat ainakin 2000 vuotta vanhoja.¹¹ Taulukkoon 1 on koottu

sa esiintyvä naisen nimi *Zor'ka* ja miehen nimi *Zor'ka*, *Zoren'ka*. Aunuksen Karjalan karjalankielisestä sukunimistöä on tallennettu myös suvun nimi *Zor'a* (virallisesti *Zorin*; Miinala, Pappila, Suarimägi, Mägrie, Aunuksen Karjala), vrt. myös karjalainen *Danilko Kirilov syn Zor'a* (Umba, Kuolan niemimaa; RGADA 1678b: 760).

11. Oletetaan, että myöhäiskantasuomi eli itämerensuomalaisten kielten yhteinen kantakielesi alkoi hajota ajanlaskumme alussa. Se, että osa lehmännimistöä karjalan, suomen, viron, inkeroisen ja vepsän kielessä on samanlaista, voi viitata siihen, että yhteinen naisten nimistö oli itämerensuomalaisella alueella olemassa jo ennen myöhäiskantasuomen hajoamista.

Taulukko 1.

Lehmännimet ja samakantaiset esikristilliset henkilönnimet kansanrunoudessa.

Kansanrunous (nimet)	Lehmännimet	Kansanrunous (nimet)	Lehmännimet
<i>Ainikki</i> ¹² , <i>Aino</i> ; <i>Ainikki Turuzen-</i> <i>poiga</i>	karj. <i>Ainikki</i> , <i>Ainikko</i> , <i>Aino</i> suom. <i>Ainikki</i> , <i>Ainike</i>	<i>Lyylikki</i> (suksen- tekijä), <i>Lyylelline</i> (naishahmo)	suom. <i>Lyylikki</i>
<i>Kyllikki</i>	karj., suom. <i>Kylli</i> , <i>Kyllikki</i> ?karj. <i>Kul'ikki</i>	<i>Rivi-Sunni</i> (pojan nimi)	?suom. <i>Sun(n) ikki</i>
<i>Mielikki</i>	karj., suom. <i>Mielikki</i>	<i>Annikki</i>	suom. <i>Annikki</i>
<i>Suovakko</i> (Pohjolan akka)	?karj. <i>Suobikki</i> , <i>Suopo(i)</i> ?suom. <i>Aikasuopa</i> , <i>Suovi</i>	<i>Šulkoi-Struunu</i> (pojan nimi)	?suom. <i>Ruunikki</i>
<i>Tuulikki</i>	suom. <i>Tuulikki</i>	<i>Lemmingöine</i>	karj., suom. <i>Lemmikki</i>
<i>Tellervo</i>	suom. <i>Tellervo</i>	<i>Pilvelline</i> (naishahmo)	suom. <i>Pilvikki</i> , <i>Pilvi</i>
<i>Nyyrikki</i> (metsän- kuninkaan poika)	suom. <i>Nyyrikki</i>	<i>Hermando(ine)</i> (neitosen nimi)	?suom. <i>Hermikki</i>
<i>Joukoni</i> , <i>Jolgamoine</i>	suom. <i>Joukonen</i>	<i>Maarjoi</i> , <i>Marjatar</i>	suom. <i>Marjonen</i> , <i>Marjanen</i>
<i>Aigamoine</i> (pojan nimi)	suom. <i>Aikanen</i>	<i>Hiilo</i> , <i>Hiile</i>	suom. <i>Hiilikki</i>
<i>Ilmori</i> , <i>Ilmarini</i>	suom. <i>Ilmikki</i>	<i>Piili-Vilkuna</i> (neitonen)	suom. <i>Vilkuna</i>
<i>Päivätär</i> (päivän jumalatar)	suom. <i>Päivikki</i>	<i>Tähetär</i> (yön jumalatar)	karj. <i>Tähikki</i> , <i>Tiähti</i> suom. <i>Tähikki</i> , <i>Tähdikki</i>
<i>Vetikkö</i> (veteinen)	?suom. <i>Vedikki</i>	<i>Ošmoni</i> , <i>Osmari</i> , <i>Ošmotar</i>	<i>Osmo</i> (härkä)

sekä kansanrunoudessa että lehmännimis-
tössä esiintyviä samakantaisia nimiä. Tau-
lukossa 2 (s. 436) esitetään nimistössä ja
asiakirjoissa esiintyvät henkilönnimet
sekä samakantaiset lehmännimet karja-
lassa ja suomessa.

Eläinaiheiset esikristilliset nimet

Kansanrunous osoittaa, että muinaisen
naisten nimien joukossa voi esiin-
tyä myös eläinten nimiä (esim. *Kaja-*
vainen, ?*Lokka*, ?*Vuohikki*¹³ jne.). Eläin-

12. Vrt. venäjänkielinen esikristillinen miehen
nimi *Odinets*, *Jedinets* (Одинец, Единец 'ainikki,
ainoa'): seppä *Odinets Ivanov* (1568, Korelan kau-
punkki; IK 1987: 62), *Ädinetz Jyiflef Ludianer* (1629,
Tiuralan pogosta; IK 1993: 378) sekä virallinen su-
kunimi lyydiläisalueella *Odintsov* (Čuppu, Martnie-
mi, Munjärven kunta).

13. Vrt. nykyinen lehmännimi Aunuksen Karja-
lassa *Kozočka* (**Vuohikki*; karj. *vuohi* – ven. 'koza'
→ karj. dem. *vuohikki* – ven. 'kozočka'). Seuraava
karjalankielinen runo voi olla todisteena siitä,
että keskiaikaisilla karjalaisilla oli käytössä nimi
Vuohikki: "Šynty lapsi nuorimmalla. Nuorimmalla
pienimmällä. Mi hänellä nimeksi pannah? *Vuohik-*
ki, hyvä nimikki" (KEP 1950: 201).

ten nimitykset esiintyvät ennen kaikkea miesten esikristillisessä nimistössä;¹⁴ vuonna 1618 Korelan ujestin (Käkisalmen läänin) Hirsylässä on mainittu *Jaakko Repånpoika* (*Revon) *Putto* (IK 1987: 361), Suojärvellä *Kondrato Kokonpoicha*¹⁵ (IK 1987: 360–361), vuonna 1629 Petkolassa *Michitta Häränpoika* (IK 1993: 356), vuonna 1631 Komperossa *Cabris Obramoff*, Riikolanvaarassa *Cabris Iuanoff* ’vuohi, kapris’ (IK 1987: 486, 496) ja vuonna 1637 Raholassa *Jusko Oravanpoika* (IK 1991: 73). Venäläisillä esiintyvät asiakirjoissa esimerkiksi sellaiset esikristilliset naisten nimet kuin *Kopova* ’lehmä’, *Щука* ’hauki’, *Курюца* ’kana’ ja *Медведица* ’emokarhu’ (Stepanova 2006). Täten voidaan olettaa, että sellaiset karjalankieliset lehmännimet kuin *Lokka*, *Hanhikki*, *Huahkoi* (vrt. myös veps. *Hahkoi*) ’harmaa’, *Hiirikki*¹⁶, *Joučikki* ’?joutsen’, *Kullikki* ’?kuovi’, *Peip(p)o*¹⁷ ’peippo’ ja *Lindoi* ’lintu’ olisivat voineet myös olla alun perin käytössä naisten niminä. Nähtävästi tähän ryhmään kuuluu myös lampaan nimi *Tikki* ’tikka’.

14. Esim. pojan liikanimi (alun perin äidin antama hellittelynimi) *Čägäne* (Suistamon Koitto), karj. *čägä(ne)* ’(pieni) varsa’. Eräiltä veljeksiltä kysyttiin, kenen lapsia he olivat, ja he vastasivat: ”Myö olemmo mamman čägäzii da vasikoi” (NA). Näyttää siltä, että tässä perheessä käytettiin kristillisten nimien asemesta eläinaiheisia hellittelynimiä. Tämä tieto voi olla jälkikäikua varhaisemmista ajoista, jolloin karjalaisilla oli esikristillinen etunimisysteemi, jonka osa jatkoi elämänsä niin perhepiirin hellittelynimissä kuin myös liikanimissä.

15. Eräissä tapauksissa kyseessä voi olla lisänimi (esim. *Pekko Puhasparranpoika*, IK 1987: 290) tai myös suvun nimi. On myös tapauksia, joissa *poika-* ja *nen-*loppuinen asu vaihtelevat asiakirjoissa viitattaessaan samaan asuinpaikkaan tai henkilöön (vrt. saman kylän asukkaat *Hodari Mustanpoika* ja *Simana Mustonen*, IK 1987: 377).

16. Vrt. nurmi *Hiiroinluhtu* (Sammatuz, Aunuksen Karjala); karj. *hiiroi* ’hiiri; hiirenharmaasta lehmästä’ (KKS).

17. Vrt. suistamolainen naisen liikanimi *Peippo*. Hän oli lapsena hyvin pienikokoinen eli ”pieni kuin peippo” (NA).

Taulukko 2.

Lehmännimet ja samakantaiset henkilönnimet nimistössä ja asiakirjoissa.

Henkilönnimet	Lehmännimet
<i>Mairi/lla</i> ¹⁸ (kylä, 1618) (Sortavalan pogosta)	karj., suom. <i>Mairikki</i>
<i>Toivottu, Toivo</i> (Тоувутов)	karj., suom. <i>Toivikki, Toivoi</i>
<i>Mielitty</i>	karj., suom. <i>Mielikki</i>
<i>Joutsi</i>	karj. <i>Joučikki, Joučei</i> suom. <i>Jout-sikki, Jouhtikki</i>
<i>Kyllätty</i> (Кюллетин)	karj., suom. <i>Kyllikki</i>
<i>Viljakka</i> (Вильякин)	suom. <i>Viljakka, Vilja(nen)</i>
<i>Ilmakka</i>	suom. <i>Ilmikki</i>
<i>Merikirja</i>	suom. <i>Merikki</i> suom. <i>Kirjakka</i> , karj. <i>Kirjo</i>
<i>Ihakka, Ihala(inen)</i>	suom. <i>Ihanen</i>
<i>Lieto</i>	suom. <i>Lieto</i> (Kitee 1785)
<i>Lemmitty(inen)</i>	karj., suom. <i>Lemmikki, Lempi</i>
<i>Toija</i> , pn. <i>Toijalla</i> (kylä)	karj. <i>Toijo</i>
<i>Hyvö(nen), Hyväri</i>	suom. <i>Hyvikki</i>
<i>Päiviö</i> ¹⁹ , <i>Päiväkkä</i>	karj. suom. <i>Päivikki</i>

Suomenkin lehmännimistössä tavataan eläinten nimitykset *Alli*, *Ahma*, *Tiira*, *Joukahainen* (*joukahainen* ’joutsen’), *Sotka* ja *Orava* sekä vuohen nimenä *Peippo* (NA). Lehmien eläinaiheisiä nimiä sekä vastaavanlaisia esikristillisiä naisten nimiä esiintyy myös Venäjällä (ks. taulukkoa 3).

18. Vrt. Korelan ujestissa *Condrasko Mairoief*, *Sergiko Mairoieff* (1631; IK 1987: 456, 529).

19. Vrt. kylä *Päiwon Mäki* (IK 1991: 344); karjalaiset *Prokuska Päijwief*, *Griska Päiviev* (1637; IK 1991: 177, 734); *Iwann Päijwinen* (1614, Kitee), *Kusma Peiueinen* (1560, Valkjärvi) (Nissilä 1975: 127).

Taulukko 3.
Venäjänkieliset lehmännimet ja esikristilliset naisten nimet.

Naisennimi	Lehmännimi
<i>Vorona</i>	<i>Vorona</i> 'varis'
<i>Lybed'</i> (Лыбедь) <i>Lebodka</i>	<i>Lebodka</i> 'joutsen'
–	<i>Lisa</i> 'kettu, repo'
<i>Galka</i>	<i>Galka</i> 'naakka'
<i>Perepõlka</i>	<i>Perepõlka</i> 'viiriäinen'
–	? <i>Belka</i> 'orava'
<i>Soroka</i>	<i>Soroka</i> 'harakka'
? <i>Goluba</i>	? <i>Goluba</i> 'kyyhkynen'
–	<i>Lastocka</i> 'pääskynen'

Ihmisen ulkonäkö, luonne ja syntymäjärjestys

Karjalaiset ovat asuneet pitkään rinnan venäläisten kanssa. Muinaisvenäläisiin nimiin kuuluvat muiden muassa sellaiset naisten nimet kuin *Чернава* 'musta', *Беляна*, *Белуха* 'valkoinen' ja *Малюта* 'rieni'. Venäjän kielessä on samoja lehmännimiäkin. Ei siis voi sulkea pois mahdollisuutta, että itämerensuomalaisen keskuudessa on ollut käytössä sellaisia naisten nimiä kuin *Mussikki*²⁰, *Muššukki*, *Muštikoi* tai *Mustikki*²¹, *Muša*, *Pienikki*,

20. Vrt. *Iwan Simanoff Mussikain* (1618; IK 1987: 357), *Stepantko ja Iuantko Mussikoff* (1631; IK 1987: 509), kylä *Mustilanmäki* (1631; IK 1987: 401), *Hodari Mustanpoika* (1618; IK 1987: 377).

21. Vrt. karj. lampaan nimi *Musturi* 'musta lammas' sekä *Ivanko Mikiforov Mustar* (1563, Šungun pogosta) (PKOP: 149), *Sauka Mussarin* = *Savka Muzarin* (IK 1991: 309, 678) → henkilönnimi **Musari*, **Musuri*, **Musturi* sekä myös karjalainen kauppias nimeltä *Musta* Oulun satamassa vuonna 1553 (Nevalainen 2016: 15).

Rusko(i), *Ruško*²² ja *Bel'ka*²³ 'valkoinen lehmä'. Suomalaisilla on puolestaan lehmänniminä *Valkonen*, *Valko* ja *Valkuna*. Karjalaisilla taas on hevosennimi *Valko*²⁴ ja poron nimi *Valkie* sekä lampaan nimi *Mučukki* 'musta'.

Tämän ohella muinaisvenäläisten miesten nimissä on sellaisia, jotka viittaavat poikien syntymäjärjestykseen²⁵ tai syntymäajankohtaan, esimerkiksi *Первоу* (*Pervoi*) 'ensimmäinen', *Второу* (*Vtoroi*) 'toinen', *Третьяк* (*Trenja*) (*Tretjak*, *Tren'a*) 'kolmas', *Четвертак* (*Četvertak*) 'neljäs', *Пятоу* (*P'atoi*) 'viides' sekä *Середа*²⁶ (*Sereda*) 'keskiviikko', *Суб(б)отка* (*Sub(b)otka*)²⁷ 'lauantai', *Поздей* (*Pozdei*) 'myöhäinen lapsi' ja *Меншик* (*Menšik*) 'nuorempi tai nuorin poika'. Vastaavia lainanimiä on esiintynyt myös karjalaismiehillä, mihin viittaavat esimerkiksi *Pervo* 'ensimmäinen'²⁸: *Pärwoi Räsenaipoika* (1618, Låukusen kylä, Sortavalan pogosta; IK 1987: 326), *Perwoi Luiga* (1618, Uukuniemen pogosta; IK 1987: 334); *Tren'u(i)* ('kolmas'): nurmen nimi *Tren'uižennurmi* 'Kolmannenurmi' (Venny, Vuohjärven

22. Vrt. karjalaiset *Petrusa Ruskoief*, *Makarei Ruskoif* (= *Ruskiain*) (1618; IK 1987: 312, 373), *Sen'ka Kozmin Ruškejev* (1678, Kibo, Repolan pogosta) ← **Ruškie*, **Ruško(i)* (RGADA 1678a: 121).

23. *Belo Iwanof, Rigaria Bala* (1618, Korelan ujesti; IK 1987: 294, 308), ven. *belyj* 'valkoinen'.

24. Vrt. karj. sukunimi Halli (ven. *Hallijv*) (Valoilu, Aunuksen Karjala), myös karjalainen *Halei Semnof* (1618, Korelan ujesti; IK 1987: 293) ja karj. halli 'valkoisen koiran nimenä' (KKS) sekä *Lijna Loikanen* (1618, Korelan ujesti; mts. 291) ← hn. **Liina* 'vaaleatukkainen'; karj. *liinaharja* 'vaaleaharjainen hevonen, liinakko' (KKS).

25. Vrt. kissanpentujen karjalankieliset nimet *Ytti* 'ensimmäisenä syntynyt', *Totti* 'toisena syntynyt'.

26. Vrt. virallinen sukunimi *Seredin* (Ruva, Soukelo; Vienan Karjala).

27. Vrt. karjalaiset *Subotka Koreljanin* (= karjalainen) ja *Subotka Petrov* (1597, Paanajärven pogosta; IK 1987: 217), myös hevosennimi Tverin Karjalassa: *Subotka* 'lauantai; ? lauantaina syntynyt'.

28. Vrt. vepsäläinen kylä *Pervakoi* (ven. *Pervakovo*) ← ven. *Pervak* 'perheeseen ensimmäisenä syntynyt'.

kunta); *Piättö, Piätöi, Pättöi* ('viides'): kylänosa *Piättöilä* (Valaisjoki, Kiestengin kunta), nurmen nimi *Pättöilänkoda* (Säämäjärvi); henkilönnimi *Zubottu* 'lauantai': kylän nimi *Zubottalu* (Aunuksen Karjala); **Posto: Postosen* Samuila (1618, Korelan ujesti; IK 1987: 322); **Mensikka: Mensika Jormoief, Bogdan Mensikain* (1618, Korelan ujesti; mts. 289, 299); *Menšo*: suojärveläinen suku *Menšonen* (ven. Menšakov; Patronen 2017: 194). Kun sitten tarkastellaan karjalaista lehmännimisysteemiä, huomataan, että siinä tavataan sellaiset nimet kuin *Enčikki, Enčoi*²⁹, *Endžikki, Endžoi, Ensoi, Ensikkö, Ensikki*³⁰ 'maanantaina syntynyt', *Toičikki, Toinikki*³¹ 'tiistaina syntynyt', *Kolm(u)oi*³² 'keskiviikkona syntynyt', *Piäštikki, Piätkö*³³ 'perjantaina syntynyt'. Olisiko mahdollista, että joidenkin edellä mainittujen nimien takana olisi esikristillinen naisennimi? Tässä on syytä mainita, että syntymäjärjestykseen viittavia nimiä tavataan karjalan kielessä nimenomaan lehmien, ei härkien nimissä.

Taulukkoon 4 olen koontanut venäläiset esikristilliset naisten nimet ja samamerkityksiset karjalan- ja suomenkieliset lehmännimet. Oletan, että viimeksi mainituissa saattaa olla myös itämeren-suomalaisia naisten nimiä.

Voi varovaisesti otaksua, että Venäjäläkin esikristillisiä naisten nimiä alettiin joskus keskiajan ja uuden ajan taitteessa

29. Vrt. karjalaiset *Entzo Jakoflef, Kanana Entzonpoika, Hilo Ensonpoika* (1618, Korelan ujesti; IK 1987: 305, 364, 374), *Stepantko Entzioff* (1631, Korelan ujesti; mts. 508), *Ivanko Enčojev* (1637, Korelan ujesti) ← **Enčo(i)* (IK 1991: 636), yksinäistila *Endžinkondu* (Juustjärvi, Aunuksen Karjala).

30. Vrt. autio *Ānsikass Ödhe* (1637, Korelan ujesti) ← **Ensikkä* (IK 1991: 430).

31. Vrt. kylän nimi *Toinino* Korbassa (1500, Korelan ujesti) ← **Toinen* (PKVP 1851: 549).

32. Vrt. karjalainen *Juško Dmitrijev Kolmojev* (1678, Roukkula, Repolan pogosta) (RGADA 1678a: 127), *Terentiko Kalmin* → ? **Kolmin* (1618, Korelan ujesti; IK 1987: 362) ← **Kolmo(i)*.

33. Vrt. *Pätko* Jakovlef (1618, Korelan ujesti; IK 1987: 321); kylä *Pätkujevo na Olontse* (1582/83, Aunuksen Karjala) (IK 1993: 46).

Taulukko 4.

Esikristilliset naisten nimet venäjän kielessä ja samamerkityksiset lehmännimet karjalassa ja suomessa.

Venäläiset esikristilliset naisten nimet	Lehmännimet
<i>Goluba</i> 'hellä, lempi'	karj. <i>Heluna</i> , suom. <i>Hellikki</i>
<i>Gostena</i> 'vieraanvertainen'	? karj. <i>Gostikki, Kostikki</i>
<i>Dobrava</i> 'hyvä'	suom. <i>Hyvikki</i>
<i>Ždana</i> '(kauan) odotettu'	karj. <i>Toivikki</i>
<i>Belava</i> 'valkoinen'	suom. <i>Valkonen</i>
<i>Małuta</i> 'pieni'	karj. <i>Pienikki</i>
<i>Zabava</i> 'lystikäs'	karj. <i>Lysti(kki)</i>
<i>Černav(k)a</i> 'musta'	karj. <i>Mussikki</i>
<i>Luba(va)</i> 'lempi'	karj. <i>Lemmikki</i>
<i>Milava</i> 'sievä'	suom. <i>Sievä(kki)</i>
<i>Smirenka</i> 'kaino, kiltti'	suom. <i>Kaino, Kiltti</i>
<i>Nadežda</i> 'toivottu, *haluttu'	karj. <i>Haluna</i>

Taulukko 5.

Lehmännimet ja samakantaiset esikristilliset naisten nimet venäjän kielessä.

Naisennimi	Lehmännimi
<i>Ždana</i>	<i>Ždanka</i>
<i>Zabava</i>	<i>Zabava</i>
<i>Lubava</i>	<i>Lubava</i>
<i>Vesola</i>	<i>Vesolka</i>
<i>Belava</i>	<i>Belava</i>
<i>Beluha</i>	<i>Beluha</i>
<i>Bažena</i>	<i>Bažena</i>
<i>Luba</i>	<i>Lubka</i>
<i>Darena</i>	<i>Darenka</i>
<i>Milana</i>	<i>Milka</i>
<i>Blažena</i>	<i>Blažnaja</i>
<i>Kudra</i>	<i>Kudr'a</i>

Asetelma 3.

Venäjänkielisiä miesten nimiä, joiden merkitys on pejoratiivinen tai väheksyvä.

<i>Bolvan</i> 'tolvana'	<i>Draka</i> 'tappelu(pukari)'	<i>Durak</i> 'hullu'	<i>Zamarai</i> 'sotta-pytty'
<i>Zloba</i> 'kiukkuinen'	<i>Nerada</i> 'surumielinen'	<i>Neugod</i> 'vastenmielinen'	<i>Nekras/Nekrasa</i> 'ruma'
<i>Neždan/Neždana</i> 'odottamaton'	<i>Neuliba</i> 'hymytön nainen'	<i>Nel'uba</i> 'epämieleinen'	<i>Nesmejan/Nesmejana</i> 'nauramaton, nauruton'
<i>Neusipa</i> 'valpas, väsymätön'	<i>Nesgovorka</i> 'taipumaton; joustamaton'	<i>Neustroj</i> 'rikkinäinen; huonokuntoinen'	<i>Neupokoj</i> 'rauhaton, levoton'
<i>Nedobroj</i> 'tyly; vihamielinen'	<i>Neudača</i> 'huono onni; epäonni'	<i>Oluh</i> 'tollo'	<i>Plohoj</i> 'paha'

Asetelma 4.

Hevosten ja nautakarjan nimet Suomessa.

<i>Hituva</i>	<i>Huima</i>	<i>Kiivas</i>	<i>Kipakka</i>
<i>Kiukku</i>	<i>Kiista</i>	<i>Kovasuu</i>	<i>Laiska</i>
<i>Lempo</i>	<i>Raju</i>	<i>Ruma</i>	<i>Tuima</i>
<i>Vikuri</i>	<i>Villi</i>	<i>Äkimys</i>	<i>Äksy</i>
<i>Ärjy</i>	<i>Laiskuri</i> (sonni)	<i>Melu</i> (vasikka)	<i>Pintelö</i> (lehmä)
<i>Pöljä</i> (lehmä)	<i>Tappiaivo</i> (lehmä)	<i>Telmikki</i> (lehmä)	<i>Tuiska</i> (lehmä)

käyttää lehmänniminä. Tätä oletusta vahvistavat taulukkoon 5 kootut esimerkit naisen- ja lehmännimien samankaltaisuuksista.

Olivatko kaikki esikristilliset nimet sisällöltään myönteisiä?

Muinaisvenäläisissä miesten nimissä on koko joukko merkitykseltään pejoratiivisia tai väheksyviä nimiä; niitä on esitelty asetelmassa 3. Taaskaan ei voi sulkea pois sitä mahdollisuutta, että itämerensuomalaisilla olisi ollut käytössä merkitykseltään vastaavanlaisia nimiä. Tiedossani ei toistaakseni ole tällaisia miesten nimiä.³⁴

34. Novgorodissa vuosiin 1396–1409 ajoitetusta maakerroksesta löydetystä tuohikirjeessä on mainittu laatokankarjalainen *Vigar'* (PIOK 1990: 83), jonka nimi voitaneen palauttaa muotoon **Vihari* (? ←

mutta karjalaisissa sukunimissä sen sijaan on konnotaatioiltaan kielteisiä tai halventavia nimiä.³⁵

Lehmien karjalankielisissä nimissä ei ole merkitykseltään selvästi pejoratiivisia;³⁶ sellaisia ei ainakaan ole tiedossani.

viha), vrt. myös itämerensuomalaiset esikristilliset nimet **Viha*, **Vihattu*, **Viho(i)*, **Vihava*, **Vihavaino*.

35. Esim. seuraavat sukujen nimet Aunuksen Karjalassa: *Čučču* – *Čuččujev* (Kuaroilu) ← *čuču* 'höperö, hupsu'; *Hoppu* – *Goppujev* (Huuttselgy) ← *hoppu* 'riita, riitainen'; *Varoi* – *Voronin* (Padžalu) ← *varoi* 'mämmikoura'; *Piru* – *Pirujev* (Jessoilu) ← *piru* 'paholainen'; *Ryččy* (Jänöiselgy) ← *ryččy* 'raihnas, ruma' jne.

36. Vrt. kuitenkin pelto *Kuilakki* (Nekkula, Aunuksen Karjala) ← karj. *kuilakkane*, *kuilas* hevosesta: 'raju, raisu; pelkurimainen' (KKS) ja Karjalan venäläistyneellä alueella Kontupohjan piirissä esiintyvä uppiniskaisen lehmän nimi *Kran'ka*, jonka nimessä voidaan todennäköisesti nähdä samaa sanakantaa kuin sanassa *krän'kiskö* 'riitainen, epäsopuinen'.

Suomessa tällaisia nimiä sen sijaan on erityisen runsaasti hevosten nimissä (ks. asetelmaa 4 ed. sivulla).

Kun kerran lehmien nimissä on ihmisten nimiä, olisiko mahdollista, että myös hevosten nimiin sisältyisi esikristillisiä omaperäisiä nimiä – myös naisten nimiä? Ainakin edellä mainitut muinaisvenäläiset nimet voisivat viitata tähän.

Päätäntö

Kaikki edellä mainittu mielestäni osoittaa, että muinaiskarjalaisten ja Venäjän luoteisosan slaavilaisten henkilönnimistössä on ilmeisiä yhteisiä piirteitä, jotka ovat syntyneet todennäköisesti ammoisten kontaktien tuloksena. Tästä johtuen on syytä kiinnittää huomiota vielä esikristillisiin kaksiosaisiin nimiin: karjalaiset *Munomel* (1369–1382), *Mundanaht* (1300-luku; PIOC 1990: 82–83), *Spirko da Larivonko Vaskovy deti Igameleva* (1500, Kurkijoki), *Gaurilka Satamieli* (1592, Kitee; Nissilä 1975: 124), *Trochkima Satamiell* (1618, Liperi), *Griska Ihalembin* (1630-luku; IK 1987: 349, 484), Malafej *Ihalempiof* Kärkkänen (1650-luku; Saloheimo 2010: 200), pelto *Mielikirja* (← hn. *Mielikirja) ja saari *Mielikieli* (← hn. *Mielikieli) (Paanajärven Kuorilaksi). Elleivät kaksiosaiset yksilönnimet ole olleet omaperäisiä itämerensuomalaisten keskuudessa, voisi olettaa, että muinaiskarjalaiset omaksuivat kaksiosaisen etunimisysteemin todennäköisimmin slaaveilta eli muinaisnovgorodilaisilta (vrt. muinaisvenäläiset nimet *Vladi-mir*, *Vse-volod*, *Jaro-slav*, *Miro-ljub* jne.), vaikka tiedetäänkin, että vastaavanlainen nimisysteemi oli laajalti käytössä myös germaaneilla. Mielestäni tällainen oletus tuntuu loogiselta, koska kantasuomalainen (eli itämerensuomalaisten) sydänalue oli aikoinaan Inkerinmaalla eli nykyisen Leningradin alueen länsiosassa, jossa käsitykseni mukaan oli aktiivisia suomalais-slaavilaisia kontak-

teja ensimmäisen vuosituhannen viimeisellä neljänneksellä tai 1000-luvun taitteessa. Nämä kontaktit ilmenevät muun muassa henkilönnimistössä. On hyvin mahdollista, että muut itämerensuomalaiset kansat, kuten esimerkiksi muinais-suomalaiset, omaksuivat vastaavanlaisen nimisysteemin alun perin juuri slaaveilta. Vaikuttaa siltä, että vasta myöhemmin, 1000-luvun ensimmäisillä vuosisadoilla, suomalaisille jo entuudestaan tuttu nimisysteemi sai Suomessa ”toisen elämän” mutta tällöin skandinaavien välityksellä. Kaksiosainen etunimisysteemi saattaakin olla karjalaisalueilla siis slaavilaista eikä germaanista perua. On myös syytä mainita, että Ruotsissa kaksivartaloineen sekä henkilöä että sukua ilmaiseva nimitystyyppi oli vallitsevana 700-luvulta saakka (Maliniemi 1947: 44). Onkin tärkeää huomata, että itämerensuomalaiset ja slaavilaiset kaksiosaiset nimet ovat luonteeltaan toisenlaisia kuin ”sotaisat” germaaniset. On mahdollista, että kaksiosaisia nimiä oli käytössä myös naisten nimissä. Siihen voivat viitata esimerkiksi kaksiosaiset lehmien nimet ja epiteetit: vrt. karj. *Aikašuopo*, *valkiepiä*, *Valkiepiä*, *Muštapiä*, *piirtopiä*, *Piirtopiä* ’laukkiotsainen’, *šinivilla*, *šipšakarva*, *sipsukarva* ’pilkku-karva’ (KKS); suom. *Aikasuopa*, *Ilokukka*, *Kaunis pää*, *Kultasilmä*, *Kultasuu*, *Merenhelmi*, *Mustasilmä*, *Onnenpäivä*, *Äkkijyrkkä* (Ojansuu 1912).

Karjalankielisen eläntennimistön tutkiminen on lupaava suuntaus, joka voi lisätä huomattavasti tietoa karjalaisesta ja ylipäätään itämerensuomalaisesta esikristillisestä etunimisysteemistä. Nykyisten lehmännimien ja esikristillisten naisten nimien keskinäinen yhteys on toistaiseksi työhypoteesi, joka on mahdollisuuksien mukaan todistettava oikeaksi. Tämä edellyttää erikoistutkimusta, jonka puitteissa analysoidaan muun muassa eläntennimien sisältöä ja samalla mietitään esimerkiksi sitä, miksi mikäkin nimi annettiin vasikoille ja olisiko tyttö voi-

nut saada vastaavanlaisen nimen. Näyttää siltä, ettei kaikkia lehmänniminä tunnettuja nimityksiä ole käytetty naisten esikristillisessä etunimistöissä. Osa niistä syntyi ilmeisesti eri aikoina ja eri alueilla olemassa olleen *kki*-johtimisen nimeämismallin mukaan. Toisaalta hyvä esimerkki on karjalainen lehmännimi *Tähikki*, *Tiähti* (suom. *Tähdikki* 'täpläotsainen'). Lehmännimenä se viittaa eläimeen, jonka otsalla on tähdenmuotoinen täplä, joten samanlaista nimeä tuskin voi antaa lapselle. Karjalan kielessä sana *tähti*, *tiähti* tunnetaan kuitenkin myös merkityksessä 'syntymämerkki'³⁷ (KKS), joten mahdollisuus antaa tytölle ammoisina aikoina nimeksi *Tähikki*, *Tiähti*³⁸ vaikuttaa varsin uskottavalta.

Lopuksi mainittakoon, että Nikolai Tupikovin (1903) venäläisiä esikristillisiä nimiä käsittelevässä sanakirjassa on tietoa noin 6000 nimestä. Voi siis olettaa, että itämerensuomalaisessa kulttuurissakin (mm. Karjalassa) vastaavanlaisten nimien määrä on ollut melkoinen. Jos oletukseni pitää paikkansa, nykyiseen kotieläinten nimistöön (mm. nautakarjan nimistöön) sisältyy ainakin osa rautakautisesta ja keskiaikaisesta esikristillisestä naistennimistöistä. Toisin sanoen edellä mainittujen karjalankielisten lehmien nimien lisäksi voi löytyä muitakin mahdollisia omaperäisiä rautakautisia ja keskiaikaisia naisten nimiä,³⁹ esimerkiksi *Čomikki*,

37. Vrt. kuvaannollinen nimi eräessä karjalankielisessä runossa: "[nimet] panen iče pačkahutan, yhellä panen Väinämöisen, toisella – Keškišynnyntähti" (KEP 1950: 30).

38. Vrt. sukunimi *Zvezdin* (ven. *zvezda* 'tähti') (Hamala, Artoila, On'kula, Aunuksen Karjala) → karj. **Tiähti*.

39. Eläintennimistöissä on joukko *ri*-loppuisia nimiä: esim. hevoset karj. *Vihuri*, suom. *Hilpari*, lammas *Musturi*, koirat karj. *Löppöri*, suom. *Tomuri*, lehmät karj. *Kukkeri*, suom. lehmä *Vaipuri*, sonni *Junkkari*. Tässä voidaan kiinnittää huomiota mm. vuonna 1631 Käkösalmen läänin karjalaiseen nimeltä *Fedorko Junkarj* (IK 1987: 452). Tiedetään myös, että johdin esiintyy toistuvasti esikristillisessä nimistöissä, esim. *Hyväri*, *Ilmori*, *Osmori*, *Toivari* sekä

*Čommi*⁴⁰, *Halikki*, *Hamu(kki)* (lampaan nimi), *Helleri*, *Helmi(kki)*⁴¹, *Hermikki*, *Hiihikki*, *Kauni(kki)*, *Kirjikki*, *Komi*, *Kortikki*, *Liipakko*, *Lysti(kki)*, *Mahikki*, *Mansikki*, *Mandžikki*⁴², *Onnikki*, *Orvikki*, *Orvokki*, *Perjakka*, *Piirikki*, *Päiikki*, *Rainikki*, *Rutvikki*, *Šimpukka*, *Sorokki* ja *Toirikki*.

DENIS KUZMIN
kusmiccu@hotmail.com

Kirjoittaja on tutkija Helsingin yliopistossa ja Karjalan tiedekeskuksessa Petroskoissa.

Lähteet

- ASPELIN, JOHANNES REINHOLD 1886:
Nautaeläinten nimistö – *Uusi Suometar* 91 s. 3. URL: <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/26991?page=3>.
DG 1637 = Духовная грамота 1637 года.
Отдел рукописей Российской государственной библиотеки в Москве. Ф. 256, Кн. 47, ед. 238.
FORSMAN, AUGUST VALDEMAR 1891: *Tutkimuksia Suomen kansan persoonallisen nimistön alalta I. Pakanuuden aikainen nimistö*. Yliopistollinen väitöskirja. Hel-

jo edellä mainittu laatokankarjalainen *Vigar'* (**Vihari*; PIOK 1990: 83). Täten en pidä mahdollisena, että nykyisten kristillisten *ri*-loppuisten nimien joukossa on myös naisten esikristillisiä nimiä (vrt. naisten nimet *Ančuri* – *Anna*, *Maččuri* – *Matr'ona*; miesten nimet *livari* – *Ivan*, *Tokari*, *Tokkuri* – *Trofim*). Tässä onkin mainittava, ettei kristillisissä nimissä aina voida selittää sitä, millä perusteella *ri*-johdin esiintyy missäkin näistä nimistä. On mahdollista, että esikristillisiä nimiä on piilossa myös eräissä *kki*-loppuisissa kristillisissä etunimissä (esim. *Liššukki* – *Jelizaveta*, *Malokki* – *Melanija*, *Solokki* – *Solomonija*). Vrt. myös tässä inkeroisessa esiintyvä naisen nimi *Oudekki* – *Jevdokija* ja suomalainen lehmän nimi *Outeri*.

40. Vrt. karj. sukunimi *Čommi* (ven. *Čomin*; Hattu, Aunuksen Karjala) vrt. myös karj. *čomikki* 'keimailija, hemmoteltu'.

41. Vrt. kylä *Helmelä* (1631, Korelan ujesti; IK 1987: 425) ja epävirallinen karjalankielinen suvun nimi: *Helmini* (suom. Helminen; Paanajärvi, Vienan Karjala).

42. Vrt. *Mantzikala*, kylä Korelan ujestissa (1618; IK 1987: 318).

- sinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- IK 1987 = *История Карелии XVI–XVII вв. в документах*. Т. 1. Ред. А. И. Копанев & А. Г. Маньков. Петрозаводск; Йоэнсуу.
- IK 1991 = *История Карелии XVI–XVII вв. в документах*. Т. 2. Ред. И. А. Чернякова и др. КарНЦ РАН. Петрозаводск – Йоэнсуу.
- IK 1993 = *История Карелии XVI–XVII вв. в документах*. Т. 3. Ред. И. А. Чернякова, К. Катаяла. КарНЦ РАН. Петрозаводск – Йоэнсуу.
- KEP 1950 = *Карельские эпические песни*. Москва-Ленинград: Издательство Академии наук СССР.
- KKS = *Karjalan kielen sanakirja I–VI*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. LSFU XVI. 1968–2005.
- KUZMIN, DENIS 2016: Христианские имена карелов. – *Вопросы ономастики*. 13(2) s. 56–86.
- 2017: Adaptation of orthodox personal names in the Karelian language. – Terhi Ainiala & Janne Saarikivi, (toim.), *Personal name systems in Finnic and beyond* s. 137–184. *Uralica Helsingiensia* 12. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- MALINIEMI, AARNO 1947: Henkilönnimet esihistoriallisena ja katolisena aikana. – Hannes Teppo & Kustaa Vilkkuna (toim.), *Etunimikirja* s. 40–57. Tietolipas 5. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MASSINEN, HENNA 2016: *Karjalaisia eläimennimiä eilen ja tänään*. Esitelmä Nimistöntutkimuksen päivillä. Helsinki, 17.–18.11.2016.
- NA = Nimiarkisto. Kotimaisten kielten keskus. Helsinki.
- NEVALAINEN, PEKKA 2016: *Kulkukauppiain ta kauppaneuvoksiin. Itäkarjalaisten liiketoiminta Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NISSILÄ, VILJO 1975: *Suomen Karjalan nimistö*. Joensuu: Karjalaisen kulttuurin edistämisseuran julkaisu.
- 1976: *Suomen Karjalan ortodoksinen nimistö*. Eripainos Viipurin suomalaisen kirjallisuusseuran toimitteista I. Lappeenranta: Viipurin suomalainen kirjallisuusseura.
- OJANSUU, HEIKKI 1912: *Kotieläintemme suomenkielinen nimistö*. Helsinki: Kirjapaino-osakeyhtiö Sana.
- PATRONEN, OUTI 2017: *Rajakarjalaisen sukunimistön kehittyminen osana Suomen karjalankielisen ortodoksivähemmistön suomalaistumista 1818–1925*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201306113935> <http://hdl.handle.net/10138/39960>.
- PAULANARJU, SAMULI 1924: *Syntymä, lapsuus ja kuolema. Vienan-Karjalan tapoja ja uskomuksia*. Kalevalaseuran julkaisuja 2. Helsinki: WSOY.
- PIOK 1990 = *Письменные известия о карелах*. С. И. Кочуркина, А. М. Спиридонов & Т. Н. Джаксон. Петрозаводск: Издательство Карелия.
- PKVP 1851 = *Переписная окладная книга Водской пятины 7008 (1500) года*. Часть 2. Временник Московского общества истории и древностей российских. Москва: Университетская типография.
- RGADA 1624 = *Дозорная книга Тюмени. Российский государственный архив древних актов*. – Ф. 214, Кн. 5. Москва.
- RGADA 1678a = *Переписная книга Кольского уезда корельских Ребольских волостей стрелецкого головы Кольского острога Ивана Власова сына Старцова 1678 года*. – Российский государственный архив древних актов. – Ф. 1209. Оп. 1. Д. 15056. Москва.
- RGADA 1678b: *Переписная книга Двинского уезда переписи стольника Афанасия Даниловича Фонвизина и подъячего Федора Замятина 1678 года*. – Российский государственный архив древних актов. – Ф. 1209. Оп. 1. Москва.
- SALONEIMO, VEIJO 1992: *Bezhetskin ylängön karjalaisuuttelo vuosilta 1650–51*. Karja-

- lan tutkimuslaitoksen monisteita nro 5.
Joensuu: Joensuun yliopisto.
- 2010: *Entisen esivallan alle uusille elosijoille. Ortodoksikarjalaisten ja inkeröisten poismuutto 1500- ja 1600-luvuilla.*
Joensuu: Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys.
- SKVR = Suomen kansan vanhat runot. URL: <https://skvr.fi/> (15.1.2019).
- СТЕРАНОВА, F. V. 2006: Русский женский антропонимикон в культурно-генетическом аспекте: диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Краснояр. гос. ун-т. Лесосибирск, 2006. <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/180473.html> (23.12.2018).
- ТУРИКОВ, N. M. 1903: *Словарь древнерусских личных собственных имен.* Санкт-Петербург: Типография И.Н. Скороходова.
- TURUNEN, AIMO 1979: *Kalevalan sanat ja niiden taustat.* Lappeenranta: Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö.
- VIRTARANTA, PERTTI 1972: *Polku sammui. Vienalaisylien vaiheita rajan molemmin puolin.* Helsinki: Kirjayhtymä.
- 1992: *Tverinkarjalaisista nimistä.* Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 209. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Puhuiko Suomen sivistyneistö kirjakieltä?

Kaksikin melko hiljattain, vuonna 2016 ilmestynyttä kirjaa, Erkki Lyytikäisen *Sanotaan tyyliin näin* ja Lari Kotilaisen *Kielen elämä*, toistaa ja siten pitää yllä sitkeää myyttiä, että ainakin melkein koko suomalainen sivistyneistö noin 90–100 vuoden ajan (1870–1880-luvulta 1960-, ellei jopa 1970-luvulle) käytti puhekielenään kielioppien normeja tiukasti noudattavaa kirjakieltä. Tämä käy ilmi seuraavista katkelmista:

Tähän vaihtoehtoon innokkaimmat ruotsinkieliset fennomaanit tarttuivat. He opettelivat sananmukaisesti puhumaan kirjakieltä. Tämä merkitsi sitä, että sivistyneistön puhekieleksi vakiintui kirjakieli sadan vuoden ajaksi. (Lyytikäinen 2016: 207.)

Suomessa yhteiskuntaluokkien statuseron ilmaisemiseen syntyi uusia kei-

noja. Kun ei puhuttu enää eri kieliä [= ruotsia ja suomea], alettiin puhua samaa kieltä eri tavalla. [– –] Kun ruotsinkielinen sivistyneistö alkoi opetella suomea, mallina oli kirjakieli. [– –] Häviäjiä olivat tavalliset murteet tai toisin termein luonnollinen puhuttu suomi, joka jäi paitsioon lähes sadaksi vuodeksi. (Kotilainen 2016: 149–150.)

Menen lähteille asti (*ad fontes*): viime vuosikymmenten keskusteluun tämän näkemyksen toi ja sitä on useimmin ja selvimmän pitänyt esillä professori Heikki Paunonen. Lainaan hänen puheenvuoroistaan kahta:

Jatkokehityksen kannalta ratkaisevaa oli, että normatiivisen puhekielen vaatimus saavutti 1800-luvun lopussa vielä suhteellisen vähälukuisen suomalaisen sivistyneistön kokonaisuus-